

ЧАЧАНСКИ КРАЈ У НОБ 1941–1945.
ЧАЧАНИ И ДРАГАЧЕВЦИ ЛОГОРАШИ БАЊИЦЕ

РАДИСАВ С. НЕДОВИЋ

РАДИСАВ С. НЕДОВИЋ

ЧАЧАНСКИ КРАЈ У НОБ 1941–1945. • ЧАЧАНИ И ДРАГАЧЕВЦИ ЛОГОРАШИ БАЊИЦЕ

ЧАЧАК, 2012.

РАДИСАВ С. НЕДОВИЋ

ЧАЧАНСКИ КРАЈ У НОБ 1941–1945.
• ЧАЧАНИ И ДРАГАЧЕВЦИ ЛОГОРАШИ БАЊИЦЕ

Редакциони одбор
ВИДОЈЕ ЖИВКОВИЋ (председник), МИЛОШ УРОШЕВИЋ,
СЛОБОДАН НЕШКОВИЋ, СПАСОЈЕ МИЛОВАНЧЕВИЋ,
АЛЕКСАНДАР МИЛОСАВЉЕВИЋ, ЈОВИЋ ЂУКИЋ,
ДРАГОЉУБ ВУЧИЋЕВИЋ, ДИМИТРИЈЕ ИЛИЋ
и БОЖО КЕЦОВИЋ

Рецензент
ДЕСИМИР ПАУНОВИЋ

За издаваче
АНДРИЈА БАЈИЋ
ПАНТЕЛИЈА ВАСОВИЋ
СПАСОЈЕ МИЛОВАНЧЕВИЋ

Издавачи
ЈЕЛ•МИЛ / ШТАМПАРИЈА БАЈИЋ,
ГРАДСКИ ОДБОР СУБНОР-а ЧАЧАК,
ОПШТИНСКИ ОДБОР СУБНОР-а ЛУЧАНИ

РАДИСАВ С. НЕДОВИЋ

**ЧАЧАНСКИ КРАЈ У НОБ 1941–1945.
• ЧАЧАНИ И ДРАГАЧЕВЦИ ЛОГОРАШИ БАЊИЦЕ**

ЧАЧАК, 2012.

Сенима

*ДРАГОЉУБА – ДРАГАНА С. СУБОТИЋА (1924-2011),
историчара,
логораша Бањице и Мауџхаузена,
и његовим сајамницима
посвећујемо
за незаборавом
ову памћеницу.*

Аутор и издавачи

БАЊИЦА – ЛОГОР СМРТИ И НАСИЉА

Од стварања људског друштва постојале су политичка и економска неравноправност међу грађанима, као и нека врста насиља над слабијима. То се раније више осећало у економској сфери, јер су богати вршили експлоатацију над робовима и касније над сиромашним становништвом, а уз то нису им давали ни политичка права. И тада су постојале тамнице у којима су властодржци држали своје сиромашне слуге, које су често од газда трпеле насиље.

Са појавом тоталитарних режима, као и нацизма у Немачкој, не само да се врши прогон политичких противника, већ су на удару читави народи, чији су припадници сматрани грађанима другог реда. Почела је изградња концентрационих логора великих размера, најпре у Хитлеровој Немачкој, па и у неким другим земљама у којима су тоталитарни режими вршили власт. У тим логорима нису се нашли само противници нацизма и тих режима, већ и читаве групе народа. Пре свих Јевреји, Роми и грађани црне расе. Ти логори у нацистичкој Немачкој, постали су база за бесплатну радну снагу у изградњи војне индустрије и инфраструктурних објеката. Мрежа ових логора се брзо ширила на земље које је Немачка окупирала. Како је рат одмицао, немачки нацисти нису логораше држали само као радну снагу. Све су више логори осавремењавани гасним коморама, у којима су масовно убијани затвореници. Нацисти су настојали да се што пре униште народи чије су припаднике обележавали као грађане друге категорије, или за политичке противнике.¹

Поред нацистичке Немачке и у СССР-у под руководством Стаљина, грађени су логори под називом „Гулаг“, у коме су држани назови противници социјалистичког покрета. Ови логори

---

1. *Лођор Бањица – Лођораши*, књига I, стр. 9-10.

су претежно били смештени у Сибиру, а заточеници су служили као бесплатна радна снага за изградњу многих објеката. И у овим логорима мучења су, поред тешког рада, била тешка и свакодневна.²

У „првој“ Југославији, после доношења Закона о заштити државе 1920. у изолацији су стављени чланови КПЈ. Робијашнице су биле у Лепоглави, Билећи, Сремској Митровици, Зеници, Нишу, Марибору. . . Над затвореницима је вршен незапамћен терор. Многе присталице комунистичког покрета, који нису били притворени, прогнати су из вароши у места где су рођени и стављени под надзор полиције.³

У Федеративној Народној Републици Југославији после 1948. године притворени су и изоловани по злу чувени Голи Оток Свети Гргур. Велики број чланова КПЈ, који нису подржали став свог руководства у сукобу са комунистичким партијама Информбироа, на чијем је челу била Комунистичка партија СССР-а. И у овим логорима вршен је терор, по угледу на мучилишта, у Немачким и у логорима у СССР-у.

Када је народ 27. марта 1941. године срушио пакт о пријатељству који су кнез Павле Карађорђевић и Драгиша Цветковић, председник Југословенске владе, потписали са Немачком, био је то тежак изазов за Немачку и њене савезнике – Италију и Јапан. Хитлер је изричито захтевао од својих сарадника да Београд треба сравнити са земљом и да Србију и њен народ као „банду завереника“ треба уништити. Подсећао је на Први светски рат, у коме су Срби нанели тешки удар немачкој војсци.

По окупацији Југославије, према Србији у односу на друге окупиране земље примењене су посебне репресивне мере. Србија је распарчана и много њени делови уступљени су другим државама. Границе Србије остале су у оквиру некадашњег Београдског пашалука. Већ првих дана окупације уведен је сложен систем који је отпочео репресијом према српском народу уз помоћ колаборационог апарата.

Окупаторској војсци није било превише тешко да успостави своју власт, јер је у земљи било доста присталица које су ува-

---

2. *Лоџор Бањица – Лоџораши*, књига I, стр. 10.

3. Библиотека Легенде, Моша Пијаде, *Омиљени Чича Јанко*, стр. 42–43.

жавале немачко државно уређење и које су желеле да тај поредак уведу у Југославију. Ту је, пре свих, био Димитрије Љотић, вођа фашистичког покрета „Збор“, са многим својим присталицама. Под његовим утицајем формиран је Савет комесара, као привремена влада, на чије је чело постављен Милан Аћимовић, бивши министар унутрашњих послова у влади Милана Стојадиновића. Тај савет је формиран почетком маја 1941. године. Ступањем на дужност Савета комесара обновљен је рад предратног управног апарата. Почела су да раде среска начелства. Обновљене су жандармеријске станице. Продужен рад дотадашњих општинских управа. Све то омогућило је окупационим снагама да лакше дођу у посед државне имовине, коју су одмах транспортовали и своју земљу.⁴

Бивша политичка полиција преименована је у Специјалну полицију. Њен основни задатак био је борба против комунизма. Уследили су масовне потере и хапшење комуниста, а на удару су били Јевреји и Цигани.

У Специјалној полицији су се одмах нашли полицијски службеници предратне Југославије, који су се у тој служби доказали као велики мучитељи чланова КПЈ. Били су им добро познати начини и методи мучења људи, па су брзо у окупационом систему постали прави крволоци и злостављању и убијању људи.

У мају 1941. године обновљен је рад Управе града Београда, у чијој је надлежности била Специјална полиција, а чији је рад проширен на читаву Србију. Ова служба је од првих дана окупације биле подређена немачком Гестапоу, на чијем челу је био председник Комесарске управе Милан Аћимовић.⁵

Због немогућности да се у потпуности одговори задацима у погледу измирења обавеза према окупационим властима, ова управа се брзо распала. Тада је, на предлог Димитрија Љотића, вође фашистичког „Збора“ и највернијег слуге Немачке, 29. августа 1941. формирана нова влада, названа „Влада народног спаса“, на челу са Миланом Недићем, генералом Југословенске краљевске војске. У Недићевој влади била је концентрисана сва власт у Србији. Она је постала продужена рука окупатора. И то ће остати

---

4 *Логор Бањица – Логораши*, књига I, стр. 12-15.

5 *Логор Бањица – Логораши*, књига I, стр. 12-15.

скоро до завршетка рата. Одмах по њеном формирању, поопштраване су казнене мере окупационих снага према становништву Србије. Немачке трупе су преко нових власти вршиле реквизицију, нарочито пољопривредних производа и стоке. Тражили су свуда и на сваком месту изражавање покорности и поштовање њихових војника. Драстично поопштравање мера према домаћем становништву уследило је због наглог ширења устанка у Србији. Хитлер је средином септембра донео наређење о стрељању талаца у односу 1:100 за убијеног, односно 1:50 за сваког рањеног немачког војника. На спровођење овог наређења посебно се исказао немачки главнокомандујући Србијом, генерал Франц Беме.⁶

СТВАРАЊЕ ЛОГОРА БАЊИЦА

Окупационе власти одмах по окупацији земље дошле су до сазнања, имајући у виду бунтновност Срба, да постојећи затвори на Сајмишту, Ади Циганлији, Пожаревцу, Нишу. . . неће бити довољни за заточеништво толиког броја Срба које ће морати хапсити. Зато је, са савезницима из домаће власти, планирала стварање логора по угледу на оне у Немачкој. С обзиром да су планирали напад на СССР, нацисти су очекивали да ће се том нападу супротставити и КПЈ. Имајући ову ситуацију у виду, ово су, заједно са Комесарском управом, разматрали у мају 1941. године. Првобитно је процењено да тај логор треба изградити на Ади Циганлији, где је некада био затвор за комунисте, али је процењено да та локација не би била довољна за број заточеника који је очекиван.

Пошто је оцењено да Ада Циганлија не одговара за изградњу концентрационог логора за тако велики број затвореника, специјална комисија, уз присуство једног представника Гестапоа, донела је одлуку да се за потребе логора реконструише касарна 18. пешадијског пука на Бањици. Реконструкцију је обавила Управа града Београда, под надзором Гестапоа.⁷

Када је 12. јуна 1941. Немачка напала СССР, шеф управног штаба окупационих власти за Србију, генерал Харалд Турнер, наредио је Комесару унутрашњих послова, Милану Аћимовићу,

---

6. *Лођор Бањица – Лођораши*, књига I, стр. 12-15.

7. *Лођор Бањица – Лођораши*, књига I, стр. 12-15.

шефу Београдске полиције, да одмах почне хапшење њему познатих комуниста, које треба затворити на Ади Циганлији. У наредби се каже:

„На основу последњих ратних догађаја молим да се одмах изврше, према ранијем споразуму с Вама, хапшења свих водећих комуниста. . . Истовремено постарајте се да се још током ове ноћи похapse сви борци Црвене Шпаније. . .

Ради лакшег извршења ових задатака, постараћу се да се из ратног плена одмах стави на расположење српској полицији потребно оружје. Истовремено о овим мерама биће обавештене и немачке трупе с молбом да, у случају потребе, помогну око задатака полиције.

На крају желим да вам скренем нарочиту пажњу на вароши: Ниш, Крагујевац, Ужице, Чачак и руднике: Ртањ, Трепча и Бор.

Умољава се извештај о извршењу“.⁸

По том наређењу Турнеровом, уз ангажовање свих служби унутрашњих послова, немачке полиције и војске у Србији је ухапшено око седамсто комуниста, највише у Београду – 161.⁹ У Чачку, захваљујући томе што се сазнало за ову наредбу, највећи број чланова КПЈ успео је да избегне из града или да се негде прикрије. Полицији је успело да ухапсе само три члана КПЈ: адвоката Александра – Аца Ћурчића, професора Давида Нафталија и кројачког радника Бранислава Благојевића. Они нису спроведени у Бањички логор, већ су стрељани на игралишту Фудбалског клуба „Борац“ у Чачку 20. јула 1941. са групом бораца и грађана.¹⁰

Масовна хапшења захтевала су убрзану реконструкцију логора на Бањици. Први заточеници у њега су доведени 9. јула, управо док су још трајали радови реконструкције касарне са прилагођавањем потребама логора.

Кроз логор од његовог отварања 9. јула 1941. до затварања 3. октобра 1944, према логорским књигама, прошло је 23. 627 заточеника. Од њих је 4. 286 стрељано или је умрло од мучења и глади. Међутим, с обзиром да се зна да је један број затвореника

---

8. *Зборник НОР-а*, том I, књига 1, стр. 341-342)

9. *Логор Бањица – Логораши*, књига I, стр. 7.

10. *Чачански крај у НОБ 1941–1945. / Хронологија догађаја*, стр. 52.

3628. Ђорђевић Џејра, ратник, р. 1906. у Вурићу од Мира и Вратаре р. Карасић, осим отца у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Ђејра-Карасић 15.12.1942. сарадник за Французе 3629. Ђурић Душан, Француски, р. 1912 у Милану, од Београда дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Ђурић-Милан 15.12.1942. сарадник у Београду 3630. Ђековић Оливер, запосленик, р. 1908. у Београду, од Београда дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Ђековић-Милан 15.12.1942. сарадник у Београду 3631. Ђековић Милош, запосленик, р. 1908. у Београду, од Београда дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Ђековић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе 3632. Ђековић Божидар, Француски, р. 1912 у Милану, од Београда дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Ђековић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе 3633. Јанковић Јован, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник у Београду 3634. Јанковић Милан, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник у Београду	3635. Јанковић Вурић, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе 3636. Јанковић Милан, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе 3637. Јанковић Милан, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе 3638. Јанковић Милан, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе 3639. Јанковић Милан, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе 3640. Јанковић Милан, запосленик, р. 1908. у Вурићу, од Вурића дошао р. 1942. у Милану, отац у Вурићу. У логор дошао 5.1.1942. Н. Јанковић-Милан 15.12.1942. сарадник за Французе

Четврта оригинална књига личних података приликом
Концентрационог логора Београд – Бањица, стр. 34/35, група заточеника
из шрнавског и лубићког среза

одмах по доласку у логор одвојен на стрељање и није регистрован у књигама, сматра се да је кроз логор прошло око 30.000 људи и да је знатно већи број погубљених од наведеног броја.¹¹

У логорске књиге заточеници су регистровани хронолошки, онако како су довођени. Није било устаљеног обрасца по коме су уношени подаци о заточенику, већ је то чињено према ставу лица која су радила на овим пословима. Код личних података о заточенику, после имена и презимена, уношено је његово занимање, па негде година рођења, име родитеља, а у другим случајевима има родитеља, па подаци о датуму и години рођења. Увек место рођења, док је место пребивалишта негде обележавано као

11. Логор Бањица – Логораши, књига I, стр. 19.

пребивалиште, у другом случају каже се живи уз навођење места. Увек су навођени брачно стање и број деце, а ређе и имена деце.

Код података о хапшењу увек је навођено од када се заточеник налази у логору и од кога је доведен. Најчешће се наводе: СС, немачка војска и место из кога је доведен, Среска начелства, Специјална полиција. . . За лица која су стрељана поред одреднице „стрељан“ наводи се и датум стрељања. У неким случајевима стоји „ликвидиран“, а за лица која су интернирана у друге логоре, као и лица која су одведена негде на рад у нашој земљи, одредница је „одведен на рад“. Негде пише да је заточеник отишао на „добровољни рад“. Има и података да је велики број логораша враћен окружним начелствима ради даље истраге. Због такве непрецизне евиденције, не постоји могућност да се утврди судбина многих заточеника, нарочито оних који су упућивани на рад, као и оних који су враћани окружним начелствима, или су, пак, уступљени Специјалној полицији.¹²

ЛОГОРАШИ ИЗ ДАНАШЊИХ ОПШТИНА ЧАЧАК И ЛУЧАНИ

Од укупног броја (23. 637) регистрованих заточеника из данашњих општина Чачак и Лучани било их је 1.130, што чини 4,86%. Ако се том броју дода 651 заточеник из таковског краја, долази се до података да је из чачанског краја у логору Бањице било 7,75% заточеника од укупног броја заточених. Из ових података долази се до закључка да је наредба генерала Турнера о хапшењу комуниста, где се Чачак истиче као посебно место где је заступљена комунистичка идеологија, у потпуности спроведена. То су урадиле окупационе јединице и њихови сарадници. Посебно Специјална полиција. Поред комуниста, хапсили су партизанске борце, њихове симпатизере, а у рацијама и грађане – цивиле.

Од 1.130 логораша из садашњих општина Чачак и Лучани који су предмет овог разматрања 261 их је из бившег среза драгачевског, 368 из љубићког, 211 из трнавског и 290 из града Чачка.

---

12. *Логор Бањица – Логораши*, књига I, стр. 22-25.

Од 219 усмрћених, њих 74 су из драгачевског среза, 50 из љубићког, 43 из трнавског и 52 из града Чачка. Међу усмрћеним је 17 особа женског пола: из града Чачка – 10, трнавског среза – четири, драгачевског – две и једна из љубићког. Иначе, међу 1. 130 заточеника било је у логору 98 особа женског пола.¹³

Из логора је 379 заточеника „одведено на рад“, најчешће од Гестапоа. Из логорске евиденције није се могло утврдити где су одведени. Међутим, користећи књигу *Чачански крај у НОБ 1941–1945 / Пали борци и жртве*, утврдили смо да је највећи број интерниран у логоре окупираних земаља. Овде смо дошли до података само о заточеницима који су изгубили животе у тим логорима. Утврдили смо да је од оних који су „одведени на рад“, њих 160 изгубило животе. Највише - 79 у Норвешкој (осам из драгачевског среза, 25 из љубићког, 30 из трнавског и 16 из града Чачка). У Грчкој, у Солуну, страдао је 21 логораш (16 из среза драгачевског, три из трнавског, и по један из љубићког и града Чачка). У Маутхаузену је страдао 51 заточеник (14 из среза драгачевског, осам из љубићког, 16 из трнавског и 13 из града Чачка). У немачким логорима је страдало 11 заточеника (седам из среза драгачевског, један из љубићког и три из града Чачка). Ових 160 заточеника, који су страдали у Норвешкој, Маутхаузену, Грчкој и Немачкој, мање је за 44 усмрћених приказаних у књизи *Чачански крај у НОБ 1941–1945. / Слободари на сјрајишћима*. Ово из разлога што је овде приказан број страдалника који су упућивани на рад из логора Бањица. Међутим, у поменутој публикацију унети су сви страдалници - и они који су на рад упућени из логора Сајмиште, или неки који нису евидентирани у књигама Бањице, а зна се да су одавде упућени у неке од тих логора. За осталих 209, за које у књигама пише да су „одведени на рад“, судбина је непозната. Вероватно су преживели и вратили се својим кућама, за што не поседујемо евиденцију. Напомињемо да је један број тих људи упућен на рад у нашој земљи – Борски рудник, рудник Трепча и у друга места од интереса окупатора.

У логорским књигама за 214 особа назначено је да се „пуштени у слободу“ или „ослобођени“, а 197 их је враћено у окружна начелства (Краљево, Ужице и Ваљево. . .), где је требало

---

13. *Логор Бањица – Логораши*, књига I и II.

спровести истрагу о њиховом учешћу у устанку. Тако је у Краљево 15. фебруара 1942. враћена група од 156 заточеника. У књигама налазимо податке да су 45 заточеника преузели Специјална полиција и Гестапо, о чијој се судбини ништа не зна. У књигама је за 78 заточеника означено звездицом, значи да се о њима ништа не зна. Изгледа да су то већином особе које су у логору остале све до његовог распуштања, па администрација није имала времена да тај посао обави до краја.¹⁴

КО СУ БИЛИ ЗАТОЧЕНИЦИ?

Нужно је дати више података и објашњења о томе ко су били заточеници Бањичког логора. Ово стога што неки злонамерни писци, или чланкописци, покушавају да докажу да су у Бањичком логору били, подједнако припадници свих војних формација, чија је жеља да их прикажу као борце против окупатора и да су равноправно изложени прогону окупатора, а не да су били њихови активни сарадници.

У каталогу публикованом поводом изложбе *Логор Бањица 1941-1944*, која је била отворена у Чачку у Уметничкој галерији „Надежда Петровић“ од 10. августа до 1. септембра 2011. године, на страни 142. записано је: „У логор на Бањици је, поред припадника комунистичког покрета, био заточен велики број бораца ЈВуО. Многи су стрељани у логору, а један део је био интерниран у друге логоре. Али право за жртву фашизма нове власти нису признавале“.

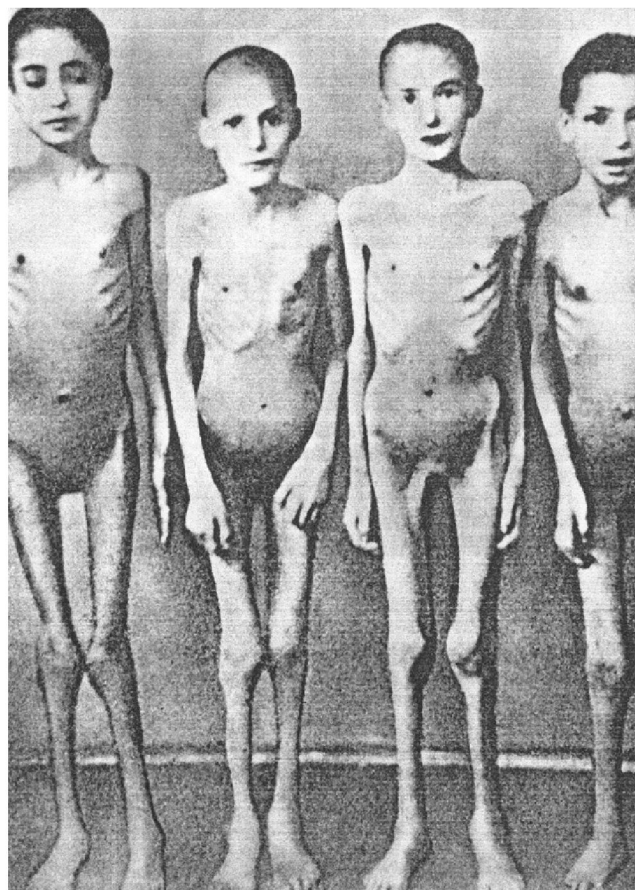
Неспорно је да је мали број припадника ЈВуО ухваћен у рацијама окупаторске војске, највише по селима. Робећи цивилно становништво, пао у руке окупатору и мали број равногораца. Они су спроведени у Бањички логор, где су држани као таоци, и стрељани приликом страдања некога од немачких војника. Неки су од ових талаца интернирани у логоре других земаља које су биле под окупацијом. Колико су припадници овог покрета били присутни у Бањичком логору, говори податак да је од укупно стрељаних било са подручја Чачка и Драгачева девет припадника ЈВуО.

---

14. *Логор Бањица – Логораши*, књига I и II.

Према томе, тврдња да је у Бањичком логору било много припадника ЈВуО бесмислена је.

Чињенице говоре да су у Бањичком логору били у највећем броју припадници НОП-а. То су, пре свих, партизански борци, чланови КПЈ и СКОЈ-а, али и велики број њихових присталица, сарадника и чланова породица истакнутих бораца, али и већи број цивила које су окупаторски војници похапсили и држали као своје таоце, или су слали на разне логоре или градилишта као радну снагу.

Деца логораши у Маушхаузену

Ево неких података које говоре о Бањичким логорашима:

По повратку немачких јединица на слободну територију у децембру 1941. године дошло је до удруживања немачких оружаних снага са одредима Српском добровољачког корпуса, са четничким одредима Драже Михаиловића, који су се у највећем броју легализовали код окупатора. Цела ова групација сложено је ударила на разбијање партизанских одреда. Успели су у том свом подухвату да разбију одреде и да изврше заробљавање, хапшење и убијање партизанских бораца. Међу њима равногорци су били најактивнији, јер су њихове јединице биле у селима, где се највећи број партизанских бораца, после растурања одреда, прикрио,

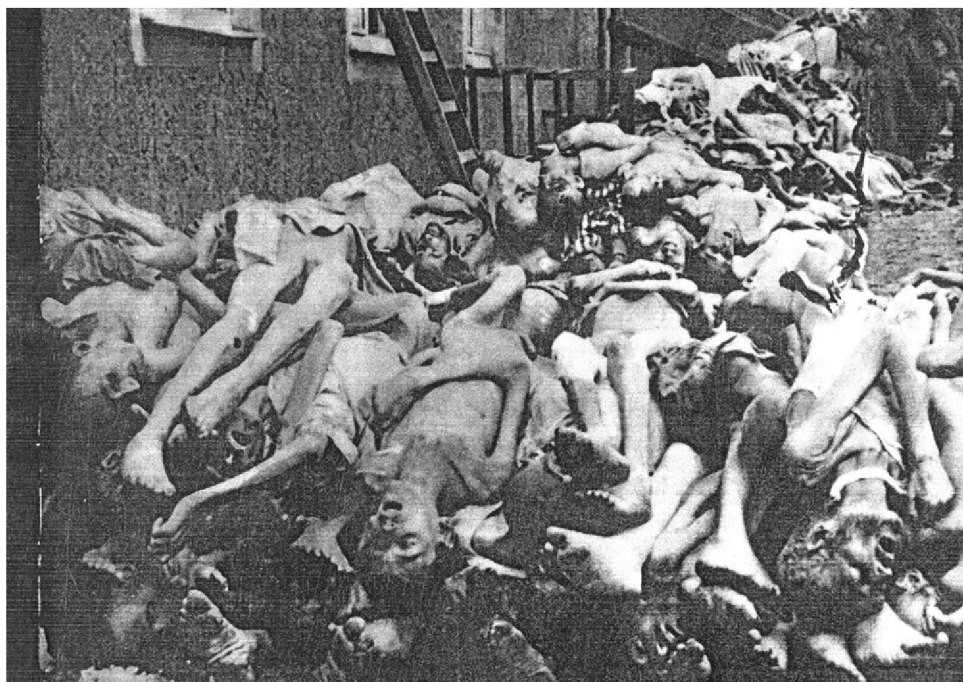
или се вратио својим кућама. Широм чачанског и драгачевског подручја многе кафане, школе или неки други већи објекти претворени су у затворе, који су постали мучилишта партизана од стране равногораца. Из тих затвора у групама су масовно одвођени и предавани немачким јединицама у Војнотехничком заводу у Чачку, који је био претворен у логор заробљених припадника НОП-а.

У Војнотехничком заводу првих дана децембра почео је да ради преки војни суд, састављен од представника свих војних удружених групација. Чланови суда били су: потпуковник Мајнхаузен, командант ортскомандатуре (председник); Драгутин Булић, свештеник, председник Окружног одбора Љотићевог „Збора“; Андрија Стокић, пословођа у Фабрици хартије, члан руководства Љотићевог „Збора“; Алија Куленовић, шеф уреда у Чачку; Коста Михаиловић, директор Гимназије у Чачку, припадник Љотићевог „Збора“; Војин Ратковић, мајор БВЈ у Чачку, четник ДМ; Будимир Вујачић, кафеџија из Чачка, четник ДМ; Павле Божићевић, потпуковник, представник Српског добровољачког корпуса; К. Филиповић, капетан Српског добровољачког корпуса и Јосип Сафнер, предузимач, судски преводилац. Суд је радио ефикасно, а пресуде су гласиле: „стрељање“, „Бањички логор“ или „пуштање кући“, уз претходно батињање (од 20 до 50 батиња). Подаци кажују да су у кругу Завода стрељана 228 осуђеника за које се знају имена. Међутим, тај број је знатно већи, јер је ту стрељано и много бораца који су из других крајева ухваћени на ово подручје приликом растурања њихових одреда, а они су одмах убијани.¹⁵

Поред стрељања партизана, у кругу Војнотехничког завода, немачке јединице су из овог логора испоручиле логору Бањица 21, 26. и 28. децембра 1941. и 5. јануара 1942. године 357 затвореника. Поред њих српски добровољачки одред из Горњег Милановца похапсио је на подручју љубићког среза 13. априла 1942. године 58 бораца, које је испоручио логору на Бањици. Хапшења и потере за партизанским борцима су настављена, па су до краја 1942. године ухапшена и отерана у логор на Бањици још 73 бор-

---

15. *Чачански крај у НОБ 1941–1945 / Слободари на сјтраишиишима*, стр. 76-79.

У гомили – за крематоријум

ца, њихових сарадника и ближе родбине, што чини број од 488 бораца и сарадника НОП-а.¹⁶

Масовна хапшења припадника НОП-а извршена су у марту и априлу 1943. после пада Окружног комитета КПЈ за Чачак у Вапи 27. фебруара и страдања новоформираног Чачанског партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“ у Остри 5. марта.

Тада је у руке Специјалне полиције пала архива Окружног комитета КПЈ, у којој је пронађено доста података о многим члановима КПЈ и СКОЈ-а и њихових сарадника.

Каква је спрега била између окупатора и њихових сарадника, сведочи извештај Предрага Раковића, команданта Другог равногорског корпуса, послат својој Врховној четничкој команди 29. марта 1943:

„... У срезу љубићком стрељане су 63 особе, још има да се похвата 84 у срезу таковском и љубићком, али решио сам да ове по-

16. *Логор Бањица – Логораши*, стр. 221-628.

хвата жандармерија и спроведе у Београд у логор, па да се тамо стрељају када се догоди да неки окупаторски војник погине...“¹⁷

Да је овај извештај Предрага Раковића у потпуности испоштован, говори податак да су тада, у марту и априлу, у срезовима љубићком, трнавском и граду Чачку ухапшене и спроведене у Бањички логор 103 особе. У хапшењу ових особа била је ангажован и део Специјалне полиције из Београда, која је са својим сарадницима ухапсила 71 особу, већином чланова КПЈ, СКОЈ-а и њихових сарадника. Од те групе, коју је ухапсила полиција, 19 њих касније је стрељано на Бањици, други су интернирани у логоре где је већина изгубила живот.

Истовремено, Начелство љубићког среза издаје наредбу да се породице бораца који су се 1941. године повукли у Босну похапсе и спроведу као таоци на Бањички логор. По тој наредби ухапшене су и у логор на Бањици спроведене 32 особе из љубићког среза. Највећем броју ових особа било је то друго хапшење и спровођење у Бањички логор. Многи од њих су остали у логору до његовог расформирања 3. октобра 1944.¹⁸

Масовних хапшења било је у децембру 1943. пошто је у Чачку откривен рад организације КПЈ и СКОЈ-а. У чачанској Гимназији је ухапшено и истерано из школе доста ученика, а ухапшен је и велики број радничке омладине. У Чачак је стигла Специјална полиција из Београда са Драгим Јовановићем. Она је отерала 14 омладинаца: у логор на Бањицу осам, а остале у логор за преваспитавање омладине у Смедеревској Паланци. На Бањици су тројицу одмах стрељали, на челу са Љубомиром Миладиновићем, секретаром Месног комитета СКОЈ-а.

Друго масовније хапшење извршено је половином августа 1944. у Трнави, Атеници и Кулиновцима. Ухапшена су 34 омладинца, чланови КПЈ и СКОЈ-а, на челу са Драгољубом - Драганом С. Суботићем, секретаром Среског комитета СКОЈ-а за срез трнавски. После саслушања и мучења у затворима полиције у Чачку, 19 ухапшених је 11. септембра спроведено у логор на Бањицу, а већ 26. септембра њих 14 у Маутхаузен, где су шесторица изгубила живот.¹⁹

---

17. *Зборник НОР-а*, том XIV, књига 2, стр. 567.

18. *Лоџор Бањица – Лоџораши*, књига 1, стр. 663-692.

19. *Лоџор Бањица – Лоџораши*, књига 2, стр. 416. и 634.

Масовно хапшење цивила који су спроведени у Бањички логор са подручја Чачка и Драгачева било је половином августа 1943. Извршили су га бугарске јединице. Сви ухапшени предати су Гестапоу, који их је 26. августа спровео у Бањички логор. У тој групи било је 110 ухапшених: 65 Драгачеваца, 27 из љубићког среза, три из трнавског и 15 из Чачка. Из ове групе заточеника стрељано је 1. октобра 1943. године 66: из Драгачева – 42, љубићког среза – 13, трнавског – два и Чачка – девет. У овој групи стрељаних најгоре су прошли ухапшени из драгачевске Турице: ухапшено их је 24, стрељано 22. Из Остре је ухапшено 23, а стрељано 11, из Чачка од 15 ухапшених стрељано је девет људи.²⁰

Ево податка о неким породицама из којих је било масовних хапшења по наредби начелника среза:

Из породице Миљка Урошевића из Доње Трепче, због његовог сина Средоја, прословљеног команданта Друге пролетерске бригаде и Друге дивизије НОВЈ, касније проглашеног за народног хероја Југославије, ухапшени су и логор на Бањицу отерани: супруга Радмила, кћери Будимка и Босиљка и син Милан. У логору су провели, рачунајући и прво хапшење 1942. године, по две године или укупно нешто више од осам година. Поред њиховог логоровања, на Бањици му је 9. марта 1942. године стрељан син Радојко, а син Симеун – Симо био је стрељан у ВТЗ у Чачку у децембру 1941. године

Из породице Милована Крупежа из Ракове, због њихових синова и брата, Славка и Милића, који су се као борци налазили у Другој пролетерској бригади, сви пунолетни чланови су похапшени и отерани у Бањички логор: отац Милован, мајка Драгина, брат Секула и брат Живко и снаха Радмила (која је у логору родила сина Славка). Провели су као таоци у логору 2. 735 дана. Секула непуне три године; он је један од заточеника са најдужим стажом сужња са нашег подручја. Трагедија ове породице је још тежа. Њихов син и брат Живота стрељан је код Војнотехничког завода у Чачку 4. децембра 1941, Славко и Милић погинули су као борци Друге пролетерске бригаде. Живка су присилно мобилисали четници у лето 1944. године, после пуштања из логора, одвели на Копаоник и убили. Мајка Драгина и отац Милован тако су слободи подарили четири сина.

---

20. *Логор Бањица – Логораши*, књига 2, стр. 254-264.

Као таоци у Бањичком логору се нашао Тихомир Ђуракић са сином Војином и кћерком Љубинком. Тамновали су због њиховог сина Радомира, који је био борац и политички комесар Другог батаљона у Другој пролетерској бригади; он је за заслуге у рату проглашен за народног хероја Југославије.

Чланови породице Секуле Кујунџића из Пријевора, командира чете у Чачанском НОП одреду, који је као тежак рањеник, живео у илегалности, заточени су као таоци: отац Гвозден, мајка Станија, кћи Радовинка, док је кћи Смиља ухапшена као борац Љубићког партизанског батаљона и стрељана на Бањици 2. априла 1943.

У логору су се као таоци нашли и чланови породице Миливоја Урошевића из Доње Трепче, једног од организатора партизанског устанка, који се повукао у илегалност. Као таоци ухапшени су и спроведени у Бањички логор: отац Љубисав, мајка Добрила и брат Миодраг. У логору се нашао као талац и Крсман Павић са сином Живком из Катрге, због сина и брата Добросава, који је био борац у Другој пролетерској бригади. Богосав Довијанић из Трбушана са кћерком Радмилом ухапшен је и као таоци држани су у логору 18 месеци, због сина Раденка, који се налазио, као борац, у Другој пролетерској бригади. Драга Ћирјаковић из Вирова, као талац, провела је у Бањичком логору две године због супруга Милојка, политичког комесара Драгачевског партизанског батаљона, који је после повратка Немаца на слободну територију у децембру 1941. прешао у илегалност.

Као талац у логору била је и Јулка Јовановић из Прељине, због супруга Драгутина, који је наставио борбу против окупатора у Другој пролетерској бригади, и сина Радована, руководиоца у обновљеном Чачанском партизанском одреду, кога су четници убили и који је проглашен за народног хероја Југославије.

Велики је списак заточеника – талаца у логору Бањица, због тога што се неко од њихове родбине налазио у партизанским одредима и пролетерским јединицама и водио борбу против окупатора. Сви ти заточеници провели су у логору од шест месеци до две године.

Подаци о хапшеницима, које смо навели, сведоче ко су били логораши на Бањици. А не они о којима пише да је у логору Бањице поред припадника комунистичког покрета био заточен и велики број бораца ЈВуО. Да те тврдње немају основа, говори још

Споменик на Брду мира у Горњем. Милановцу (рад вајара Жике Максимовића), посвећен југословенским инџернирцима у логору Норвешке

један податак. Наиме, најмасовнија стрељања грађана са нашег простора, укључујући и таковски крај, извршена су 25. септембра и 1. октобра 1943. када су убијена 202 таоца, а међи њима био је 21 учесник НОР-а. Ни један припадник ЈВуО. Из данашњих чачанске и лучанске општине стрељано је 83 заточеника, међу којима 14 припадника НОР-а.²¹ Наводимо и други податак који сведочи ко су били логораши у логору на Бањици. Анализом смо утврдили да је међу 219 стрељаних из ове две општине било 109 припадника НОР-а и њихових сарадника, 101 цивил, а само их је девет означено као припадници ЈВуО. Неспорно је да је већа група припадника ЈВуО на превару ухапшена у Алвлагиници (Чачак) 1942. године, али је она спроведена у логор Сајмиште, одакле је касније упућена у Грчку и у логор и Маутхаузен, где је већи број изгубило живот, док је присуство четника у логору на Бањици било минимално.

Међу првим заточеницима Бањичког логора били су тројица Драгачеваца:

²¹ *Запамћена прошлост*, књига 3. стр. 387–391.

Сретен Стефановић, сопственик књижаре, рођен у Котражи, живео у Нишу, у логор је доведен на дан његовог отварања 9. јула 1941, а стрељан у Скели 15. августа 1941. Уведен је у логорске књиге под бројем 12.

Драгољуб Ђорђевић, бивши чиновник среског суда, рођен у Гучи, доведен је из Пожеге. Полицијски је кажњаван. У логор је доведен 9. јула када су врата логора отворена. Стрељан је 9. марта 1942. у Београду.

Радомир Мијалковић, типограф, рођен у Гучи, живео у Србобрану, кажњаван са 10 месеци затвора од стране Државног суда за заштиту државе, у логор је доведен 12. августа 1941, а стрељан је 15. августа у Скели, заједно са својим земљаком Стевановићем.

Нешто касније у логор су доведена и одмах стрељана двојица револуционара – чланова Среског и Окружног комтета КПЈ за Чачак:

Милан Милошевић, абацијски радник, рођен у Мрчајевцима, секретар Среског комитета КПЈ за љубићки срез, био је кажњен седам месеци затвора од Суда за заштиту државе, па је у логор доведен из казненог завода у Нишу 7. октобра 1941. и стрељан седам дана касније заједно са саборцем Радојицом Радосављевићем.

Радојицу Радосављевића, обућара, рођеног у Доњој Трепчи, ухватили су жандарми у селу Невадама за време одржавања састанка Среског комитета за срез таковски. Доведен у логор 10. октобра 1941, а стрељан седам дана касније са Миланом Милошевићем.

На стрељање логораши су одвојени на стратишта у Београду – Јајинце, на Централно гробље – Маринкова бара, на Јеврејско гробље, у Јабуку код Панчева, Мали Пожаревац код Београда и нека друга места у околини Београда. Многима је живот завршаван у логору, насилном смрћу од Специјалне полиције, после мучења ради изнуђавања признања и у затворима Гестапоа, и то брутално – вешањем и стрељањем на грудобрану у самом логору. Тела усмрћених у Јајинцима и у неким другим стратиштима су касније спаљена – да би се уништили трагови злочина.

Подаци казују и ово: поред 219 стрељаних у логору на Бањици, од оних који су интернирани у друге логоре њих 160 није преживело. Ако се дода број стрељанима у логору сазнаје се да је

Музеј Бањичког лоџора

379 заточеника Бањице изгубило живот, што чини 34% од укупног броја логораша Бањице са подручја Чачка и Драгачева.

Међу настрадалим у процентима највише их је из села Турице: од 29 логораша њих 25 је убијено. Гуча је имала 51 заточеника, а 23 су усмрћени у Бањици и другим логорима. Из Атенице је било 29 заточеника, а 15 су усмрћени. Град Чачак: од 290 логораша кућама се није вратило њих 87. Остра: од 29 заточених 14 је убијено.

ТРАГИКА УМИРАЊА ЧИТАВИХ ПОРОДИЦА

Када поменемо Бањички логор, подразумевамо људско мучилиште и стратиште. Праву слику о том мучилишту и погубљењу људи могу у памћењу да задрже само оно који су ту голготу преживели, мада су и њима недовољно позната збивања о онима који су своје животе оставили на стратиштима логора. Из логорске евиденције сазнајемо да су ту често животе губиле читаве породице. Многи сродници су, после тортуре, заједнички извођени

на стратиште. Ту су, заједно, на најсвирепији начин убијани: браћа, сестре, супружници, мајке, тек рођена деца. Престајале су да постоје неке читаве породице. Остајали су пусти домови.

Наводимо податке о убијању сродничних породица из чачанског краја и Драгачева, којима је Бањица остала заједничка гробница.

Два брата и сестра

Вероватно највећу трагедију доживео је учитељски пар Недељко и Ангелина Вилимановић из Атенице. Њихово троје деце оставило је живот на стратиштима логора Бањице. Сина Момчила, студента права, рођеног 1914, члана Окружног комитета КПЈ за Чачак, ухватили недићевци у Вапи 27. фебруара 1943. После мучења у Специјалној полицији, спроведен је у логор на Бањици и стрељан 26. маја 1943. Други син, Радмило, учитељ, рођен 1916, био је борац Крагујевачког НОП одреда. Ухватили су га жандарми и отерали у Бањички логор, где је стрељан 5. марта 1943. Њихова кћи, Надежда – Нада, удата Јанковић, студент медицине, рођена 1920, члан КПЈ, ухваћена од Специјалне полиције, стрељана је у Бањичком логору 7. јуна 1943. Пре стрељања родила је 9. јуна 1942. кћеркицу, која је остала без мајке када је напустила тек годину дана.

лоџ. бр. 4592, 6085 и 9475.

Супружници

Боривоје Богићевић и његова супруга Душанка своје животе су оставили на стратиштима. Он је био секретар чачанске Гимназије. Рођен је 1899. Био је члан КПЈ. Ухватили су га недићевци и отерали у Бањички логор, где је стрељан 19. априла 1943. Његова супруга Душанка, кројач, рођена 1907, члан КПЈ, позадински радник, сарадник НОП-а, ухапшена је од стране Специјалне полиције и отерана у Бањички логор, где је стрељана 7. јуна 1943, месец и по дана после супруга. Оставили су двоје мале деце.

лоџ. бр. 12683 и 19924.

Сестре заједно стрељане

Мирослав – Мило Матијевић био је студент медицине. Рођен је 1920. у Чачку. Био је секретар Окружног комитета СКОЈ-а за Чачак и истакнути партијски радник. Ухватили га четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор, где је стрељан 5. марта 1942. Његова супруга је Надежда – Нада Матијевић – Ђокић. Рођена је 1921. у Чачку. Била је члан КПЈ и један од организатора устанка у селима бившег трнавског среза. Ухватила ју је Специјална полиција и отерала у Бањички логор, где је стрељана 14. маја 1943. Њена сестра Вера Радосављевић – Ђокић, студент права, рођена 1916. у Чачку, члан КПЈ, учествовала је у припремама устанка 1941. Ухваћена је од Специјалне полиције и спроведена у Бањички логор, где је стрељана са сестром Надом 14. маја 1943. Живот су дале у најлепшем цвету младости за идеје које су се бориле.

лог. бр. 3371, 9475 и 9473.

Брат и сестра у смрт заједно

Милорад – Миле Станишић, студент технике, рођен 1920. у Чачку, организатор устанка, био је члан Окружног комитета КПЈ за Чачак. Ухватили су га недићевци у Вапи 27. фебруара 1943. и отерали у Бањички логор. Његова сестра Ружица – Ружа, студент агрономије, рођена 1921. у Чачку, члан КПЈ, позадински радник НОП-а, ухватила је полиција и отерала у Бањички логор, где је стрељана са својим братом Милом 7. јуна 1943.

лог. бр. 13953 и 14180.

Заједно одлазе у смрт

Средоје Маркићевић, капетан БЈВ, рођен је 1910. у Пилатовићима. Био је члан КПЈ, начелник штаба Чачанског НОП одреда. Ухватили су га четници и предали Немцима, који су отерали у Бањички логор. Његовог брата Велимира, чиновника, рођеног 1914. у Пилатовићима (живео у Мајданпеку), члана КПЈ, команданта Мајданпечког НОП одреда, отерали су у Бањички логор. Заједно су стрељани 9. маја 1942. године.

лог. бр. 4156 и 4580.

Лишанчићи из Атенице

Из породице Будимира Лишанчића из Атенице, кога су заклали четници 29. августа 1943, четворо његове деце нашло се као заточеници логора на Бањици.

Син Војин, земљорадник, рођен 1925, сарадник НОП-а, био је два пута у Бањичком логору: 26. септембра 1944. године интерниран је у Маутхаузен, где је угушен у гасној комори почетком маја 1945. Другог сина Матију, земљорадника, рођеног 1923, члана КПЈ, борца Трнавског партизанског батаљона и борца обновљеног Чачанског партизанског одреда, као рањеног у Остри, ухватили четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор и стрељали у Малом Пожаревцу код Београда 25. маја 1943. Кћери Славка, домаћица, рођена 1921, и Зорка, домаћица, рођена 1923, сараднице НОП-а, два пута су хапшене и спровођене у Бањички логор, где су дочекале ослобођење земље и распуштање логора.

лож. бр. 10849, 10851, 13002, 23471, 23472 и 23438.

Браћа Петронијевић

Тројица браће Петронијевића, синови Милошеви, били су заточеници Бањичког логора. Најстарији, Вук, није регистрован у књигама логора, али постоје подаци да је одатле у групи заточеника интерниран у Норвешку, где је провео све године рата; преживео је и вратио се у земљу. Другог сина, Предислава – Преда, службеника, рођеног 1920, борца Трнавског партизанског батаљона, ухватили су четници и предали Немцима, који су га отерали у Бањички логор, где је стрељан 14. маја 1943. Син Душан, машинбравар, рођен 1922, члан СКОЈ-а, радио је у позадини за НОП. Ухватила га је полиција и отерала у Бањички логор, а одатле у Маутхаузен, где је страдао. Син Бошко, земљорадник, рођен 1914, члан КПЈ и Среског комитета СКОЈ-а, борац Трнавског партизанског батаљона, командир вода, погинуо је у борби против Немаца у Заблаћу 23. августа 1941. И син Дојчило, ученик гимназије, рођен 1922, члан КПЈ, борац Друге чачанске партизанске чете, касније Прве шумадијске НОУ бригаде, подлегао је ранама у борби са непријатељем на Бијелим брдима код Рудог 2. марта 1944.

лож. бр. 5381 и 23468.

Отац и два сина

У Бањички логор из Гуче су 26. августа 1943, са већом групом заточеника из Драгачева, доведени: Војислав Божанић (рођен 1900) и његови синови Милан (уписан као Милош, рођен 1922) и Стојан (рођен 1926). Војислав је стрељан у Јајинцима 1. октобра 1943. Милан и Стојан су интернирани у Маутхаузен, са већом групом логораша. Милан је страдао у логору 2. маја 1945, а Стојан је преживео страхоте логора, вратио се у земљу и дочекао дубоку старост. Данас живи у Чачку.

лоџ. бр. 16272, 16273 и 16274.

Заједно су отишли у смрт

Селимир Тимотијевић из Турице, службеник Среског начелства у Гучи, рођен 1894, и његов брат Војин, земљорадник, рођен 1900, ухваћени су од Бугара и предати Немцима, који су их отерали у Бањички логор, где су стрељани 1. октобра 1943. Оставили су код куће седморо деце.

лоџ. бр. 16157 и 16174.

Бањица и Маутхаузен су њихова судбина

Божидар Василијевић, земљорадник из Турице, рођен 1890, и његов брат Марко, земљорадник, рођен 1911, ухваћени су у Турици и предати Немцима, који су их 26. августа 1943. спровели у Бањички логор. Старији брат Војислав је стрељан у Јајинцима 1. октобра 1943, Марко је интерниран у Маутхаузен, где је страдао 1944. године. Оставили су иза себе деветоро деце.

лоџ. бр. 16142 и 16140.

Смрт им је била заједничка

Периша Пајевић, земљорадник из Турице, рођен 1903, и његов брат Петроније, земљорадник, рођен 1916, ухваћени су од стране Бугара и предати Немцима, који су их спровели у Бањички логор 26. августа 1943. са већом групом заточеника. Заједно су стрељани у Јајинцима 1. октобра 1943. Иза себе су оставили осморо деце.

лоџ. бр. 16153 и 16156.

Уништена младост

У годинама када им је живот био драг и када су волела да живе, браћу Мијаила (рођен 1922) и Милутина (рођен 1924) Јовичић из Граба, ухватили су Бугари у њиховом селу и предали Немцима, који су их отерали у Бањички логор 26. августа 1943. Интернирани су у Маутхаузен, где су убијени 1944. године.

Оставили су 12 деце

Браћа Милан Бојовић, рођен 1872, и брат Бојо (1887) из Брезовица били су заточеници Бањичког логора. Ухватила их је немачка војска. Интернирани су у Маутхаузен, где је Милан страдао 28. августа 1944, а Бојо крајем априла 1945. Ова двојица браће оставили су иза себе дванаесторо деце.

лог. бр. 19373 и 19374.

*

*   *

Ова књига сведочи о страдалницима и онима који су преживели стравичне логорске тортуре. Били су честити грађани, и у рату слободари и таоци – уморени у духу нацистичког уништавања српског народа, оличеног у поређењу да су нацистички војници, ако погину, „вредни“ 100 српских живота, а ако су рањени – педесет. Сурова статистика смрти поштована је, нажалост. Да се оствари допринели су, нажалост, и издајници српског народа, који, како је издушио један српски мудрац, изузев слободе, нема шта друго да слави. Уједно и да има свету дужност: да памти све претке који су животе давали будућности потомака.

Прилози

ПЕСМЕ ЛОГОРЈАШЈА

*Да ли ће слобода
умети да ђева
као што су сужњи
ђевали о њој?*

Бранко Миљковић

У окупационим затворима, логорима и многим ситратиницима, често су се чуле револуционарне песме. Певали су заточеници и осуђеници на смрти приликом извођења на погубљење. Певали су скојевци, комунисти, али често и други родољуби. Биле су то песме јркоса. Гошова да није било затвора, логора или ситратиница где се мелодије револуционарних песама нису чуле. Хроничари су бележили те песме.

БАЊИЧАНКА

Кроз решетке сунце греје,
Напољу је диван дан,
Плаво небо ко да жали,
Слобода је за нас сан.

Ми смо тешки заточници
У логору на Бањици.
Ми смо тешки заточници
У логору на Бањици.

У логору на Бањици
Лежи деци отац њин.
Мајка видет' чедо неће,
Стрељан јој је мили син.

Ћуте, трпе заточници
У логору на Бањици.
Ћуте, трпе заточници
У логору на Бањици.

За судбину нашу клету
Знаде скоро цео свет –
Што волимо земљу нашу
И морамо зато мрет'.

Ћуте, трпе заточници
У логору на Бањици.
Ћуте, трпе заточници
У логору на Бањици.

Напољу се плотун чуо,
Мртав пао нам је друг.
Ал' нек знаду издајници –
Враћаћемо крвав дуг.

Враћаће га заточници
Из логора на Бањици.
Враћаће га заточници
Из логора на Бањици.

Са Бањице сваког дана
На стратиште воде нас.
С песмом пада друг до друга
Рад' народа родног спас!

Тако гину заточници
у логору на Бањици.
Тако гину заточници
у логору на Бањици.

Из логора пале жртве
Другови ће светити,
А највише од њих свију
Светићемо сутра ми.

Светиће их заточници
Из логора на Бањици.
Светиће их заточници
Из логора на Бањици.

Из босанских наших шума
Јечи громак, силан глас:
Хеј, другови, на Бањици,
Само храбро, ето нас!

Само храбро заточници
У логору на Бањици.
Само храбро заточници
У логору на Бањици.

ЋЕЛИЈА

Ћелија смрадна, ћелија гадна.
Мајко, мајчице драга,
Твога драгања, нежног мајкања
Жељан сам. Издаје снага.

О мајко, муке. Ако ме руке
Твоје мрвога приме
Хоће ли сузе, пасти на узе,
Хоће ли рећи: Сине?

– Сине, куни ме. Скоте животе,
Узе ми све моје драго.
Можда је крао, можда је клао,
Ипак моје је благо.

– Не, нисам крао, ја нисам клао,
За слободу ја сам се био,
За слободу већу, за људску срећу,
За живот о ком сам снисо.

За живот мио о ком сам снисо
У борби ја сам пао,
За бољи живот црни се ђивот,
За живот, живот сам дао.

Оскар Давичо

МАУТХАУЗЕНКА

Вију ветр, вију вали
Дунавом се крећу,
у изгнанству у логору,
другови се срећу.

Иза жица електричних,
испред митраљеза,
тихо ступа друг до друга
измучених тела.

ЛОГОРАШКА У НОРВЕШКОЈ

Хеј, запевајмо, заробљеници!
Хеј, нек' се ори кроз крај норвешки!
Хеј, нек' се види у свакој прилици
да ће нам спасти окови тешки.

Певајмо песме од борбе наше,
о нашим непроходним шумама,
Тирана пушке нас не плаше,
победа и будућност су са нама.

Грмимо громко, нек' море јекне,
идеја наша нек' нас води,
ко год нас види, мора да рекне:
Ови момци корачају слободи.

СИНУ ОГАЊ

И сину огањ. Скамени се врста.
Строј за стројем. Голорук. И свуда штит од штита,
дрхтали војници кукастога крста,
јер људи клицали бојно име Тита.

И још стоји врста. Камен крије туга.
Љубав. Радост. Чежњу. Врста скамењена
и цинови стоје окренути југу
пут земље, мајке, оца, кћери, сина.

Не. Над гробљем нашим нико нек' не тужи.
Уз хук лавине, ту где студен влада,
нека само вихор изнад мртвих кружи
у поларној ноћи што суморно пада.

Али, ако некад браћи жеља буде
да посете пале сред студи и мрака,
нек' понесу макар прегршт родне груде
и развију изнад наших белих рака...*

Душан Азањац

** У шоку Другог светског рата из Југославије је у
логоре Норвешке интернирано 4.268 бораца НОР-а. Њих 2.368
оставило је своје животе у тим мучилишима – голи и боси
били су изложени великим хладноћама, физичком раду и
гладу.*

*О њиховим страдањима преживели логорашаи, али и
други песници посветили су своје стихове. Неке од тих
песама објављене су у мојој првој књизи „Завети храбрих“.
Наводимо још неке од тих песама:*

*Чачанин Душан Азањац, књижевник и песник, написао
је више песама о логорском животу. И ову песму, чије су две
стирофе исклесане на сџоменику у Горњем Милановцу, а
посвећене њалим борцима у Норвешкој.*

ПОЕЗИЈА НА СПОМЕНИЦИМА

На Брду мира у Горњем Милановцу, на споменику подигнутом изгинулим борцима који су интернирани у логоре Норвешке, уклесано је:

*Не! Над гробљем нашим
нико нек' не шужи.
Уз хук лавина
шју где сшуден влада
нека само вихор
изнад мршвих кружи
у шоларној ноћи
шшо у сумрак шага.*

Аутор је Душан Азањац

*

На спомен-чесми подигнутој у шуми зв. „Ждребан“ у селу Грабовици – Горњи Милановац, посвећеној палим борцима Одрета „Др Драгиша Мишовић“, епитаф гласи:

*Барјак Слободе над нама лејрша
преко шоља, река и крша
за живош бољи живош смо дали
у борбама нисмо засшајали
дали смо славу, срећу и слободу
свом шоробљеном народу.*

*

На споменику у дворишту Основне школе у Прањанима, посвећеном палим борцима НОР-а и жртвама фашистичког терора, текст гласи:

*Вајај се сшшша
у цреном небу
и насша, насша шшшина
ал' срце мајке
вечишо рањено осша.*